

Altijd aan het reizen: Brieven van een mormoonse emigrant naar Noord-Amerika, 1877-1913, bezorgd en toegelicht door J. Spitse (Zutphen: Walburg Pers, 2011), 160 p. ISBN 978-90-5730-726-3

“Altijd aan het reizen” is een citaat uit een ongedateerde brief die Eelco Ekker rond 1880 schreef aan zijn vader vanuit Monroe, Iowa. De titel resoneert goed met zijn voortdurende rusteloosheid. Die kwam niet alleen tot uitdrukking in zijn vertrek van Overijssel naar de Verenigde Staten als 17-jarige jongen in 1872 in het kielzog van een achterneef, maar ook in zijn daarop volgende verhuizingen binnen de Verenigde Staten zelf. Vanuit Utah arriveerde hij tegen 1878 in Montana en trok vrij snel daarna verder naar Iowa. Na een tussenpauze van 27 jaar waarin het thuisfront geen brieven ontving, blijkt Ekker in 1912 weer teruggekeerd te zijn in Utah. In de laatste in het boek opgenomen brief van een jaar later laat hij weten af te willen reizen naar Zuid-Californië, wellicht om de koude winters waar hij zo’n hekel aan had definitief te ontvluchten. Het mocht niet zo zijn. Volgens de familieoverlevering van de Ekkers verongelukte hij gezeten achter het stuur van een vrachtwagen voor hij zijn plannen kon verwezenlijken. Het vormt het tragische einde van een veelbewogen leven.

Het boek valt uiteen in twee delen. De brieven die Ekker schreef aan zijn Nederlandse familie vormen de kern van het boek. De tweeëntwintig brieven en een restant die bewaard zijn gebleven zijn integraal als bijlage in het boek opgenomen. Het grootste deel van het boek bestaat uit de toelichting van J. Spitse op deze brieven. Spitse reconstrueert hierin zorgvuldig Ekkers leven. Dat is geen sinecure, want de brieven zijn veelal kort en betreffen slechts één helft van de correspondentie. Het boek slaagt erin te komen tot een plausibele lezing van het Amerikaanse avontuur van Eelco Ekker, waarbij uiteraard veel vragen open moeten blijven door gebrek aan informatie. Er is ruim aandacht voor de verhouding tot zijn in Nederland achtergebleven familie, met name zijn vader en zus Niesje, en zijn liefdesleven. In de zomer van 1881 trouwt Ekker met Maria Woln; ruim een jaar later wordt hun zoon Albert-Vernon geboren. Langzaamaan werd Ekker steeds Amerikaanser.

Spitse verbindt deze persoonlijke geschiedenis met de bredere context van de laat-19^e eeuwse Verenigde Staten, niet in de laatste plaats omdat Ekker daar behalve in zijn laatste brieven het nodige over schrijft. Politieke verwijzingen in de brieven worden verduidelijkt. Ekkers mormonisme is aanleiding tot het behandelen van religieuze verwickelingen, al keert Ekker de mormoonse kerk al een paar jaar na aankomst de rug toe. Ook aan de orde komen de verschuiving van de Amerikaanse *frontier* richting het westen en de conflicten die dat opleverde met indiaanse groepen, alsmede de onstuimige economische groei en de daarbij behorende opkomst van de *robber barons* en hun monopolies, mijnbouw, houtzagerijen en de forse uitbreiding van het spoor- en telegraafnetwerk. Ekker werkte in verschillende van deze sectoren, met name in de mijnen. Om in het levensonderhoud te kunnen voorzien verbouwde Ekker daarnaast wat voedsel voor eigen gebruik. Met een brief uit mei 1882 stuurt hij watermeloenzaden mee.

Al met al stelt Spitse de lezer in staat om de inhoud van de brieven goed te kunnen duiden. Wel moet worden aangetekend dat de academische diepgang van Spitses studie beter had gekund. Slechts zeven secundaire bronnen zijn minder dan tien jaar oud. Het boek kan zo niet aanhaken bij actuele debatten. Een deel van de verwijzingen is daarnaast wat oppervlakkig. Naar *Grote Winkler Prins* edities uit 1969 en 1974

wordt viermaal verwezen, maar voor de geschiedenis van Utah of de *Homestead Act* is ongetwijfeld iets beters en actuelers te vinden.

Altijd aan het reizen vormt het eerste deel in de reeks *Oude Wereld <> Nieuwe Wereld* van Walburg Pers. De serie biedt een platform aan historische egodocumenten van migranten die inzicht bieden in hoe zij onderdeel vormen van twee werelden. Ik zou er groot voorstander van zijn dat de serie poogt om deze individuele geschiedenissen uitgebreider en systematischer af te zetten tegen bredere migratiepatronen, want dat gebeurt in dit boek slechts in beperkte mate. Alleen dan kan, zoals Hans Krabbendam in zijn voorwoord van het boek bepleit (p.4), “de waarde van individuele geschiedenissen (...) [die] aan het algemene beeld de variatie toe[voegen] die de geschiedenis van de emigratie zo fascinerend maakt” overtuigend voor het voetlicht worden gebracht. Maar fascinerend is het verhaal van deze einzelgänger zeker. *Altijd aan het reizen* biedt een aansprekend doorkijkje in het leven van de man die ons vanaf de kaft met gefronste wenkbrauwen aankijkt.

Frank Schipper
Universiteit Leiden

Leon van den Broeke, Hans Krabbendam, Dirk Mouw (eds), *Transatlantic Pieties. Dutch Clercy in Colonial America* (Holland (Michigan) / Grand Rapids & Cambridge (UK): Van Raalte Press / William B. Eerdmans Publishing Company, 2012), 342 p., ISBN 978-0-8028-6972-2. (The Historical Series of the Reformed Church in America, 76)

Het is welbekend dat, tot de Engelse overname (“definitief” vanaf 1674), de regio waartoe het huidige New York behoorde enkele decennia lang een Nederlandse kolonie is geweest. Bij het uitbouwen van die kolonie speelde de Nederlands Hervormde Kerk een niet te onderschatten rol. Na het opdoeken van het Nederlands gezag was die rol overigens niet uitgespeeld en bleef de Kerk een belangrijke centrumzoekende kracht voor gemeenschappen van (vooral) ingeweken Nederlanders of hun afstammelingen: o.m. via dat kerkleven wisten deze groepen een stuk identiteit te vrijwaren, ja, het religieuze veld was zelfs een wezenlijke factor in het opvallend taai overleven van de Nederlandse taal op Amerikaanse bodem. In dit boek zijn 14 biografieën opgenomen van dominees, bekende maar ook veel minder bekende, die in deze Nederlands Hervormde Kerk actief waren van de 17de tot de 19de eeuw, anders gezegd vanaf de pioniersgeneratie die de eerste congregaties opbouwde tot een enkeling die de nieuwe Nederlandse migratiebewegingen naar de onafhankelijke en expanderende VS mee begeleidde. Hoewel de levensloop van deze dominees uiteraard erg uiteenlopend was (van de beminlijke, gerespecteerde heer van stand tot de schandalen uitlokkende drankzuchtige vrouwenmepper) toont het boek ook enige patronen aan. Zeker in de beginfase waren het vooral jonge, ongehuwde mannen (waarvoor geen te hoog loon moest worden opgehoest) die de Atlantische oceaan overstaken. Niet zelden was enige zin voor avontuur de jonge dominees niet vreemd of poogden ze door migratie een grotere persoonlijke autonomie te verwerven. Meertaligheid was niet zelden een factor van succes, aanvankelijk eerder door de kennis van het Frans (waardoor bv. Waalse gemeenten konden bediend worden), later, wanneer de positie van het Nederlands begon te verzwakken, uiteraard vooral door het Engels. Het kwam meermaals voor